

(i) Printed Pages : 7

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

2	6	6	9
---	---	---	---

Exam. Code :

0	3	0	9
---	---	---	---

Master of Arts (Economics) 3rd Semester
(2122)

INDIAN ECONOMIC ISSUES—I (In all Mediums)

Paper-MAECO-302

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 80

- Note :— (1) This question paper consists of five parts. From Part-A attempt TEN questions, each carries 2 marks, every answer should not exceed 25 to 30 words.
- (2) Attempt ONE question each from the other Parts, each carries 15 marks.

PART—A

1. (a) What is meant by neo liberalism ?
- (b) What is meant by denationalization ?
- (c) Any two reasons for disinvestment of public enterprises in India.
- (d) What is meant by lopsided structural transformation of Indian Economy ?
- (e) After the initiation of economic reforms, rewards for which factor of production's relative share in national income is declining ?
- (f) Name the constitutional arrangement to reduce interstate disparities in India.

- (g) What is meant by Hindu growth rate ?
- (h) In India, why there is food security at national level, but not at household level ?
- (i) Any two reasons for fixing minimum support price for some of the crops.
- (j) What are the two reasons for declining female work force participation rate in India ?
- (k) What is the relation between subsistence cultivation and marketable surplus ?
- (l) What is meant by economic drain during British rule ?
- (m) Any two reasons for initiation of economic reforms in India.
- (n) Any two disadvantages of interstate disparities in India.
- (o) What is meant by terms of trade between agricultural goods and industrial goods ? 10×2=20

PART—B

2. Critically explain the economic consequences during British rule. 15
3. Explain the merits and demerits of economic reforms in India. 15

PART—C

4. Explain the reasons for unemployment and poverty in rural areas in India. 15
5. What are the reasons for inter-state disparities ? Substantiate your argument - are interstate disparities threat to national integration in India ? 7.5+7.5

PART—D

6. Critically examine the salient features of National Food Security Act 2013. Do you feel this Act is sufficient to ensure food security in India. 10+5

7. Give your argument, why economic reforms failed to substantially increase income levels of farmers in India. 15

PART—E

8. Explain the special initiatives taken by the govt. during recent times for promoting Micro, Small and Medium Enterprises in India. 15
9. Critically explain the Industrial Policy Resolution 1991. 15

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- (1) इस प्रश्न-पत्र में पाँच भाग हैं। भाग-क में से दस प्रश्नों का प्रयास करें, प्रत्येक के 2 अंक हैं, प्रत्येक का उत्तर 25 से 30 शब्दों से अधिक नहीं होना चाहिए।

(2) दूसरे भागों में से एक-एक प्रश्न का प्रयास करें, प्रत्येक के 15 अंक हैं।

भाग-क

1. (a) नव उदारवाद से क्या तात्पर्य है ?
- (b) विराष्ट्रीयकरण से क्या तात्पर्य है ?
- (c) भारत में सार्वजनिक उद्यमों के विनिवेश के कोई दो कारण।
- (d) भारतीय अर्थव्यवस्था के एकतरफा संरचनात्मक परिवर्तन से क्या अभिप्राय है ?
- (e) आर्थिक सुधारों की शुरूआत के बाद, राष्ट्रीय आय में उत्पादन के सापेक्ष हिस्से के किस कारक के लिए प्रतिफल घट रहा है ?
- (f) भारत में अंतर्राज्यीय असमानताओं को कम करने के लिए संवैधानिक व्यवस्था का नाम बताइए।
- (g) हिन्दू विकास दर से क्या तात्पर्य है ?

- (h) भारत में, राष्ट्रीय स्तर पर खाद्य सुरक्षा क्यों है, जबकि घरेलू स्तर पर नहीं ?
- (i) कुछ फसलों के लिए न्यूनतम साहाय्य मूल्य तय करने के कोई दो कारण।
- (j) भारत में महिला कार्यबल भागीदारी दर में गिरावट के दो कारण क्या हैं ?
- (k) निर्वाह खेती और विपणन योग्य अधिशेष के बीच क्या संबंध है ?
- (l) ब्रिटिश शासन के दौरान आर्थिक प्रणाली से क्या तात्पर्य है ?
- (m) भारत में आर्थिक सुधारों की शुरुआत के कोई दो कारण।
- (n) भारत में अंतर्राज्यीय असमानताओं के कोई दो नुकसान।
- (o) कृषि वस्तुओं और औद्योगिक वस्तुओं के बीच व्यापार की शर्तों से क्या तात्पर्य है ?

10×2=20

भाग-ख

2. ब्रिटिश शासन के दौरान आर्थिक परिणामों की आलोचनात्मक व्याख्या कीजिए। 15
3. भारत में आर्थिक सुधारों के गुणों-अवगुणों की व्याख्या कीजिए। 15

भाग-ग

4. भारत में ग्रामीण क्षेत्रों में बेरोजगारी और गरीबी के कारणों की व्याख्या कीजिए। 15
5. अंतर्राज्यीय असमानताओं के क्या कारण हैं ? अपने तर्क की पुष्टि करें—
क्या अंतर्राज्यीय असमानताएं भारत में राष्ट्रीय एकता के लिए खतरा हैं ? 7.5+7.5

भाग-घ

6. राष्ट्रीय खाद्य सुरक्षा अधिनियम 2013 की मुख्य विशेषताओं का समालोचनात्मक परीक्षण कीजिए। क्या आपको लगता है कि यह अधिनियम भारत में खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित करने के लिए पर्याप्त है ? 10+5
7. अपना तर्क दें कि भारत में किसानों की आय के स्तर में पर्याप्त वृद्धि करने के आर्थिक सुधार क्यों विफल रहे ? 15

भाग-ङ

8. भारत में सूक्ष्म, लघु और मध्यम उद्यमों को बढ़ावा देने के लिए हाल के दिनों में सरकार द्वारा की गई विशेष पहलों की व्याख्या करें। 15
9. 1991 की औद्योगिक नीति पुथक्करण की आलोचनात्मक व्याख्या करें। 15

(पंजाबी अनुवाद)

- ਨੋਟ :- (1) ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਭਾਗ ਹਨ। ਭਾਗ-ੳ ਵਿੱਚੋਂ ਦਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 2 ਅੰਕ ਹਨ, ਹਰੇਕ ਉੱਤਰ 25 ਤੋਂ 30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
- (2) ਦੂਜੇ ਭਾਗਾਂ ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 15 ਅੰਕ ਹਨ।

ਭਾਗ-ੳ

1. (a) ਨਵ ਉਦਾਰਵਾਦ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (b) ਵਿਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਣ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (c) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਉੱਦਮਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਕਾਰਨ।

- (d) ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- (e) ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਪੇਖਿਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਕ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਘਟ ਰਹੇ ਹਨ ?
- (f) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।
- (g) ਹਿੰਦੂ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- (h) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਹੈ, ਪਰ ਘਰੇਲੂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ?
- (i) ਕੁਝ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਕਾਰਨ।
- (j) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜਬਲ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਨ ?
- (k) ਨਿਰਬਾਹ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਯੋਗ ਸਰਪਲੱਸ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ?
- (l) ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਆਰਥਿਕ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (m) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਈ ਕੋਈ ਦੋ ਕਾਰਨ।
- (n) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਨੁਕਸਾਨ।
- (o) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

10×2=20

ਭਾਗ—ਅ

2. ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਆਰਥਿਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 15
3. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 15

ਭਾਗ—ੳ

4. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 15
5. ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ? ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੋ। ਕੀ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹੈ ? 7.5+7.5

ਭਾਗ—ਸ

6. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ 2013 ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। 10+5
7. ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦਿਓ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰ ਕਿਉਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। 15

ਭਾਗ—ਹ

8. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੂਖਮ, ਲਘੂ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ। 15
9. 1991 ਦੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ ਮਤੇ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 15